

MUĞAM

ADLARININ ETİMOLOGİYASI

Möhlət Müslümov,
respublikanın əməkdar artisti

Muğam şöbə və guşə adlarının yaranma tarixi, yəni etimologiyası ilə ta qədimdən bu günə qədər bir çox musiqişünas tədqiqatçı və ifaçılar maraqlanırlar.

Muğam haqqında elmi monaqrافیyalar, dissertasiyalar və metodiki vəsaitlərdə bu mövzuya toxunulmuş, müəyyən fikir və mülahizələr yürüdülmüşdür.

Muğamlar haqqında elmi traktlar Şərqi böyük musiqişünasları Əbdülqadir Marağayi, Səfiəddin Urməvi, Əl-Fərabi və başqaları tərəfindən yaranmışdır. Onlar öz elmi əsərlərində muğamların yaranma tarixindən, şöbə və guşələrin bir-biri ilə harmonik, məntiqi, rabitəli əlaqəsindən, musiqi alətlərindən istifadə olunan ifaçılıq ştrixlərindən və başqa xüsusiyyətlərdən bəhs edirlər.

Muğam şöbə və guşələrinin adlarının etimoloji əsasını, yaranma tarixini dörd yerə bölmək olar:

1. Say adları;
2. a) Toponimlərlə, yəni yer, məkan adları ilə bağlı;
- b) Xalq, tayfa, etnik qrup və ya milli azlıq, qəbilə adları;
3. İfaçının və ya tarixi şəxsiyyətlərin adı ilə bağlı şöbə-guşə adları
4. Müxtəlif adlar.

Say (fars dilində-*M.M.*), daha doğrusu miqdar sayları ilə bağlı olan muğam və şöbələr bunlardır:

1. Yegah (indi "Rast" adlanır-*M.M.*);
2. Dügah;
3. Segah;

4. Çahargah;
5. Pəncgah;
6. Şeştgah;
7. Həftgah.

Onu da qeyd edim ki, burada 7 əsas muğam miqdar saylarından istifadə olunmaqla sıralanıb. Həmçinin 7 əsas muğam Yegahdan Həftgaha qədər sıralanma (yəni birdən yeddiyə qədər-*M.M.*) onların hansının öncə yaranmasından xəbər verir. Belə qənaət hasil olur ki, bu gün özəməti, şöbə və guşələrinin rəngarəngliyi, improvizasiyalara zəmin yaradan, xanəndə və instrumentalçılara sənətkarlıq xüsusiyyətlərini nümayiş etdirməyə şərait yaradan "Rast", yəni "Yegah" yek, yəni bir rəqəmi ilə sıralanması ilə ilk yaranan muğam, həmçinin muğam dəstgahıdır.

Amma onu da qeyd edim ki, müasir ifaçılıqda adlarını çəkdiyi miqdar muğamlardan beşi ifa olunur.

"Yegah"- "Rast" muğamının ikinci addıdır. "Yegah" farsca, "Rast" ərəbcədir. "Yegah" birinci mənasını ifadə edir, "Rast" ərəb dilində düz, doğru, dürüst deməkdir. Mənalarda sinonimlik, yaxınlıq var.

"Dügah" - fars sözüdür, mənası iki məkan deməkdir. Hal-hazırda bu muğam xanəndələr və instrumentalçılar tərəfindən az-az da olsa ifa edilir.

Zəmin-xarə ilə həddən ziyadə yaxın olduğundan ifaçılar çox

vaxt Dügaha yox, Zəmin-xarəyə üstünlük verirlər.

"Segah"-üç mövqə, üç məkan, vəziyyəti mənasını ifadə edir. Bu muğam, əsasən xırda bölmələri nəzərə almasaq üç böyük hissədən ibarətdir: "Zabul", "Segah" və "Hisar-Müxalif". Gördüyünüz kimi bu hissələr muğamın adının etimologiyasına uyğundur.

Şərqdə ən çox Azərbaycanı "Segah" intişar tapır. Azərbaycan Segahı mələhəti, şirinliyi, zənginliyi, milliliyi, orijinallığı ilə seçilir. Segahın vətəni Azərbaycandır.

Şahid verən torpağın

hər qarış Vətəndir,

Harda Segah çalınsa

ora mənə Vətəndir.

"Çahargah" - dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyov "Çahargah" muğamının dinləyicidə coşqunluq və ehtiras oyatdığını qeyd edir. Şərqdə çox işlənən, şöhrət tapmış bir muğamdır. Zəngulu, nəfəs, zil səs, eləcə də güclü bilək, texnika, improvizasiya, altüst mizrab, tonika mübadiləsi tələb edən bir muğamdır. "Mənsuriyyə"ni orijinal şəkildə öz yerində ifa etmək bir qəhrəmanlıqdır. "Mənsuriyyə"nin bədii xarakteri də qəhrəmanlığı təcəssüm etdirir.

"Pəncgah"- "Rast" muğamının zil pərdəsidir. Bu şöbə çox gərgin və ciddilik tələb edir. "Pəncgah" şöbəsi "Rast"da çox əhəmiyyət kəsb etdiyindən çox vaxt "Rast"la "Rast-Pəncgah" da deyirlər.